

Ministerie van Onderwijs, Cultuur, Wetenschappen
T.a.v. de staatssecretaris, mevrouw J.M. van Bijsterveldt-Vliegenthart
Postbus 16375
2500 BJ Den Haag

Datum 1 december 2008
Kenmerk VO.081301
Betreft Advies VO-raad over referentieniveaus taal en rekenen

Geachte mevrouw Bijsterveldt,

In juli heeft u de VO-raad gevraagd binnen het voortgezet onderwijs een veldraadpleging te organiseren over de referentieniveaus taal en rekenen, zoals deze zijn voorgesteld door de commissie Meijerink. Ondanks de korte tijd die daarvoor beschikbaar was, heeft de VO-raad die opdracht op zich genomen. Bureau Andersson Elffers Felix heeft ons ondersteund bij de uitvoering van de veldraadpleging, die plaatsvond in de eerste helft van november.

De scholen vinden het belangrijk om extra aandacht te besteden aan de basisvaardigheden voor taal en rekenen. Ook is er een aantal zorg- en aandachtspunten blootgelegd. Met dit advies wil de VO-raad bijdragen aan verder verbeteren van het taal- en rekenonderwijs.

Na het verschijnen van het advies van de commissie Meijerink, 'Over de drempels met taal en rekenen', heeft de VO-raad u een schriftelijke reactie gestuurd (kenmerk 20081137, 6 mei 2008). Wij hebben ons daarbij onder meer gebaseerd op informatie verkregen via een ledenpanel. Het ledenpanel, waaraan honderd scholen deelnamen, werd georganiseerd om te achterhalen of de urgentie van het probleem door onze leden (h)erkend werd en in hoeverre scholen al bezig waren met rekenen en taal.

In deze brief gaan wij in op de veldraadpleging, het belang dat scholen hechten aan referentieniveaus, de risico's, toetsing en monitoring, toezicht, professionalisering, invoering en randvoorwaarden. Ter conclusie volgen onze adviezen.

Als bijlage bij deze brief vindt u de rapportage van deze veldraadpleging. Ter toetsing van de rapportage is op 20 november jl. een landelijke conferentie georganiseerd, waarbij afgevaardigden van scholen, externe betrokkenen en andere sectorraden aanwezig waren. U vindt tevens een bijlage met de verslaglegging van de veldraadpleging door het praktijkonderwijs.

De veldraadpleging: scholenbezoeken

Om middels de veldraadpleging een advies over de referentieniveaus voor taal en rekenen te kunnen geven, is vooraf in oenschouw genomen dat:

- o alle referentieniveaus relevant zijn, van 1F, bij binnenkomst in het vo, tot en met 4F, de toegang naar het wetenschappelijk onderwijs;
- o deze niveaus voor de verschillende onderwijssoorten (van praktijkonderwijs tot en met gymnasium) tot uiteenlopende conclusies kunnen leiden;
- o binnen een school niet alleen de docenten wiskunde en Nederlands met de niveaus te maken krijgen.

Op basis van het bovenstaande is ervoor gekozen de veldraadpleging te houden in de vorm van bezoeken aan VO-scholen van alle onderwijssoorten in het VO en gesprekken in teams bestaande uit betrokken personeelsleden (van schoolleiders en decanen tot docenten in diverse vakken).

Scholen vinden landelijke referentieniveaus zinvol

Scholen herkennen het belang om in de basisvaardigheden taal en rekenen te investeren. Dat blijkt uit het ledenpanel, de schoolbezoeken en de landelijk conferentie.. Veel scholen ontwikkelen momenteel plannen om deze investering concreet te maken, of zijn daar zelfs al actief mee bezig. Daarbij merkt de VO-raad op dat het niveau van de basisvaardigheden een breed maatschappelijk probleem is, dat niet alleen het onderwijs treft. Het onderwijs moet wel een belangrijke bijdrage aan de oplossing leveren.

Het voorstel om landelijke referentieniveaus vast te stellen vinden scholen zinvol, omdat ze op die manier een ijkpunt en communicatiemiddel tot hun beschikking hebben. Met de niveaus komt er duidelijkheid en eenduidigheid over het na te streven niveau. Bovendien bieden zij aanknopingspunten voor afspraken tussen de onderwijssectoren over wat men van elkaar mag verwachten.

Referentieniveaus mogen geen struikelblok worden

Alle schooltypen erkennen dat men hoge verwachtingen mag en moet hebben van zowel onderwijs als leerlingen. Ook vinden scholen dat het voor veel leerlingen van vmbo-bb haast onmogelijk is om het voorgestelde niveau 2F te halen. Het gaat namelijk om leerlingen die naar verwachting moeite zullen hebben om in het basisonderwijs het niveau 1F te halen. Een nauwkeurige analyse en concrete uitwerking van de referentieniveaus zijn nodig om deze werkbaar te maken voor de verschillende doelgroepen binnen het vmbo. Hierbij is het cruciaal om deze leerlingen positief te benaderen en te benadrukken wat ze wel kunnen met hun talenten. Scholen geven aan wel eisen te willen stellen.

Een soortgelijk geluid horen we terug over de zorgleerlingen. In het rapport van de commissie Meijerink wordt al specifiek aandacht gevraagd voor deze categorie leerlingen. Andere talenten van leerlingen mogen niet onder druk komen wanneer zij referentieniveaus niet beheersen. Dit geldt overigens zowel voor leerlingen binnen het vmbo als voor zorgleerlingen binnen havo en vwo.

Van praktijkonderwijs tot en met gymnasium geven scholen aan dat dit betekent dat de referentieniveaus vooral richtinggevend werken in het streven uit elke leerling het maximale te halen.

Twee hoofdconclusies brengen we met klem onder uw aandacht:

- er moet nog eens goed gekeken worden naar de functie van niveau 2F voor het algemene burgerschapsniveau;
- een nulmeting moet uitwijzen hoe realistisch de referentieniveaus zijn, met name niveau 2F voor vmbo-bb-leerlingen, en of ze voldoende basis vormen voor het beleid.

De leerling centraal: geen toetscircus maar maatwerk, monitoring van ontwikkeling

Bij het vaststellen van de niveaus bij leerlingen moet de nadruk vooral liggen op de ontwikkeling van de vaardigheden en op doorlopende *leerlijnen* – niet op doorlopende *toetslijnen*. Om die taal- en rekenvaardigheden te ontwikkelen, zijn diagnostische toetsen en remediërend materiaal nodig. Leerlingen moeten hiermee individueel aan hun niveau kunnen werken: er moet maatwerk zijn. De toetsen en het remediërend materiaal moeten tevens digitaal én kosteloos beschikbaar zijn. Dit bevordert goede monitoring.

Om voor leerlingen doorlopende leerlijnen te realiseren en optimaliseren moet geïnvesteerd worden in een gebruiksvriendelijk leerlingvolgsysteem dat aansluit op het basisonderwijs. De manier waarop leerlingen hun resultaten (zoals een bepaald referentieniveau) bereiken, speelt daarin een grote rol. De leergeschiedenis van een kind is namelijk minstens zo belangrijk als het uiteindelijke resultaat daarvan. Het is nuttig als leerlingen aan het einde van hun opleiding een portfolio voor de basisvaardigheden meekrijgen. Op basis van de verschillende domeinen binnen de referentieniveaus kan bijvoorbeeld van elke leerling een profiel worden gemaakt.

Er is overigens nog niet vastgesteld wanneer een referentieniveau is behaald en wat de consequenties zijn indien een leerling een referentieniveau niet (helemaal) haalt. Scholen kunnen zich voorstellen dat dit een rol speelt bij de keuze voor een bepaalde studie. Daarbij wijzen wij op de eigen verantwoordelijkheid van vervolgonderwijs en bedrijfsleven om studiesucces en talentontwikkeling te optimaliseren binnen de doorlopende leerlijnen.

Of het landelijk ingezette beleid juist is en de goede koers wordt aangehouden moet stelselmatig bijgemonitord worden. Na hun ervaringen met de mislukte basisvormingstoetsen zijn de scholen echter beducht voor landelijke tussentijdse toetsen. De VO-raad wil dat huidige onderzoeken in het PO of VO met elkaar verbonden worden. De scholen willen intersectorale (PO en VO) samenwerkingsverbanden opzetten en benutten voor het maken van afspraken over zowel monitoring als het overdragen van resultaten.

Uit de veldraadpleging blijkt dat het nog te vroeg is om een antwoord te kunnen geven op de vraag hoe de referentieniveaus aan het eind van de opleiding moeten worden beoordeeld. Scholen willen eerst ervaring opdoen met de niveaus. Het voortgezet onderwijs wil te werk gaan op basis van feiten, en dat kan bij uitstek door in de komende twee jaar een aantal pilots in te richten. Onder meer moet worden onderzocht in hoeverre de basisvaardigheden aan de orde komen bij andere vakken en/of versleuteld kunnen worden in andere vakken dan Nederlands of wiskunde.

Verantwoording door scholen

Scholen vinden het vanzelfsprekend dat zij zich verantwoorden over hun inspanningen en de resultaten die zij daarmee bereiken. Voorop staat openhartigheid over de groei in ontwikkeling, kennis en vaardigheden die leerlingen doormaken. Hoe heeft een leerling zich ontwikkeld tijdens zijn verblijf op school? Heeft die school zich optimaal ingespannen voor die leerling? Hierbij benadrukken we het belang om aan te geven wat leerlingen wél kunnen, zeker bij leerlingen in het praktijkonderwijs, voortgezet speciaal onderwijs, vmbo-bb en leerlingen met een lwoo-indicatie. Tenslotte worden de eerder genoemde samenwerkingsverbanden gezien als netwerken waarin verantwoording een plaats heeft. Hierbij staat centraal dat scholen met elkaar het gesprek aangaan over verwachtingen en afspraken.

Professionalisering van docent en onderwijs

Docenten moeten zowel ondersteund worden bij de aanscherping van de eigen taal- en rekenvaardigheid, als bij het zich eigen maken van didactische methodieken. Vooral waar het gaat om taal- en rekenbeleid is scholing van docenten aan de orde. Daarnaast zorgt gedifferentieerd onderwijs ervoor dat ieder kind op zijn of haar eigen niveau aangesproken wordt en zich blijvend ontwikkelt. De VO-raad gaat ervan uit dat de daarvoor benodigde kennis en vaardigheden een centrale plaats (gaan) innemen op de lerarenopleidingen.

Scholen moeten tijd en ruimte krijgen om met elkaar in gesprek te gaan over de vormgeving van taal- en rekenbeleid en met elkaar aan het werk te gaan. Dat elke docent medeverantwoordelijk is voor taal en rekenen binnen de context van zijn vak lijkt vanzelfsprekend, echter docenten vrezen dat dit ten koste gaat van de inhoud. Gestreefd moet worden naar een win-winsituatie waarin de aandacht voor taal en rekenen juist bijdraagt aan die inhoud.

Invoering en randvoorwaarden

De invoering van de referentieniveaus moet in de hele onderwijsketen plaatsvinden. Daarbij geldt een inspanningsverplichting. Scholen hebben voldoende tijd (minimaal drie jaar) nodig om die inspanningen waar te maken. De komende jaren moeten scholen en leerlingen daarop nog niet worden afgerekend. Zoals een deelnemer aan de conferentie het uitdrukt: "Leerlingen mogen er niet de dupe van worden dat ze worden afgerekend op onderwijs dat ze niet hebben gehad." Daarnaast moeten methoden en toetsen serieus bekeken worden op hun taaltoegankelijkheid.

Adviezen

Naar aanleiding van onze veldraadpleging en de conferentie komen wij tot een aantal samenhangende adviezen:

- Zorg voor een grondige analyse van de haalbaarheid van de referentieniveaus en vertaling naar specifieke doelgroepen binnen niveau 2F.
- Zorg voor een positieve benadering van (zorg)leerlingen, vooral in het vmbo, praktijk- en speciaal onderwijs.
- Maak (adaptieve, digitale) toetsen kosteloos en eenvoudig toegankelijk voor de noodzakelijke monitoring en scholing.
- Controleer methoden en technieken op taalgebruik. Taaltoegankelijkheid in onze talige wereld is een noodzaak voor een grote groep inwoners.
- Kijk naar doorlopende, sectoroverschrijdende lijnen, ook via programmatische aansluiting (of via methoden).
- Investeer in samenwerkingstrajecten tussen scholen over de sectoren heen.
- Investeer in een leerlingvolgsysteem over de sectoren heen (minimaal PO - VO). Bekijk de mogelijkheid dat resultaten en profielen via een portfolio met de leerling meereizen en meegroeien.

- Pas op met landelijke monitoren: Streef naar een representatieve groep scholen. De werkdrukbelasting van scholen mag niet verder toenemen door een te veel aan monitoren (onder andere voor Passend Onderwijs en de Zorg Advies Teams worden ook landelijke monitoren uitgevoerd);
- Definieer explicieter de verantwoordelijkheid van het hoger onderwijs en bedrijfsleven;
- Geef het VO een aantal jaar de tijd voor een goed, verantwoord invoeringstraject en houd er rekening mee dat de planning gedurende het traject waar nodig zal moeten kunnen worden aangepast.
- Verwerk de referentieniveaus zelf op dit moment niet in de wet, alleen de mededeling dát er referentieniveaus zijn. Geef scholen daarmee de ruimte en de kans een gedegen beleid en implementatietraject te ontwikkelen.

Het voortgezet onderwijs neemt haar verantwoordelijkheid om bij haar leerlingen te werken aan een kwaliteitsslag taal en rekenen. Maar om leerlingen en scholen zodoende een realistisch en eerlijk traject te bieden, is ruimte vereist. De VO-raad is samen met de PO-Raad, MBO Raad, HBO-raad en VSNU in overleg over de ondersteuning van leden bij de invoering van de referentieniveaus. Alle partijen blijven in gesprek over een zorgvuldige vaststelling van de referentieniveaus en het verdere invoeringstraject. De referentieniveaus, van het beoogde instroomniveau 1F tot 4F, kunnen daarvoor bij uitstek dienen als ijkpunten in het proces dat nodig is om de beoogde kwaliteitsslag te maken.

Met vriendelijke groet,

Sjoerd Slagter
Voorzitter